

POSTANOWIENIE

Dnia 11 maja 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Księżak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Leszek Bosek

Marek Józef Totleben (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku M. H.

z udziałem M. K. i E. K.

o stwierdzenie nabycia spadku po J. K.

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 11 maja 2022 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego

od postanowienia Sądu Rejonowego w W.

z 8 kwietnia 2009 r.

sygn. akt II Ns [...]

- 1. uchyla zaskarżone postanowienie – w zakresie punktu pierwszego, i w tej części przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w W. do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania wywołanego skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 8 kwietnia 2009 r., sygn. II Ns [...], Sąd Rejonowy w W., stwierdził w punkcie pierwszym, że spadek po J. K., synu J. i K., urodzonym [...] 1904 r. w W., zmarłym [...] 1995 r. w W., ostatnio stale zamieszkałym w W. przy ulicy R. [...] – na podstawie testamentu notarialnego sporządzonego w Państwowym Biurze Notarialnym przy Al. [...] przed notariuszem J. M., zapisanego

za numerem repertorium A.VII [...] – nabyła w całości wnuczka M. H. z d. K., córka M. R. i D. K..

Tego samego dnia, tj. 8 kwietnia 2009 r., w Sądzie Rejonowym w W. dokonano otwarcia i ogłoszenia testamentu notarialnego, sporządzonego 12 stycznia 1989 r. w Państwowym Biurze Notarialnym przy Al. [...] przed notariuszem J. M., zapisanego za numerem repertorium A. VII [...].

Na rozprawie, która także odbyła się 8 kwietnia 2009 r., wnioskodawczyni M. H. zapewniła, że jest to pierwsza sprawa o stwierdzenie nabycia spadku po J. K., a pozostali uczestnicy potwierdzili powyższą treść zapewnienia spadkowego jako zgodną z prawdą.

Przedmiotowe postanowienie uprawomocniło się 30 kwietnia 2009 r.

Skargę nadzwyczajną od przedmiotowego postanowienia wniósł, na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 i 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, powołując się na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, Prokurator Generalny (dalej także: skarżący) – zaskarżając je w zakresie punktu pierwszego.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy o Sądzie Najwyższym Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a mianowicie naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania do państwa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i konstytucyjnego prawa do sądu, wyrażonego w ramach art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – z uwagi na wydanie drugiego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po J. K., synu J. i K., zmarłym [...] 1995 r. w W., mimo że sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana;

2. naruszenie w sposób rażący przepisów prawa procesowego – poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. *in fine* k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., i wydanie rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłym J. K., mimo że sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana,

tj. wobec nieuwzględnienia przez Sąd Rejonowy w X., iż w obrocie prawnym w chwili zainicjowania postępowania w sprawie o sygn. akt II Ns [...] funkcjonowało już prawomocne postanowienie Sądu Rejonowego w W. z 29 marca 1999 r., sygn. akt [...], stwierdzające nabycie spadku po J. K..

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny wskazał, że zaskarżone postanowienie zapadło, mimo iż w chwili złożenia przez M. H. wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po J. K. w obrocie prawnym funkcjonowało już prawomocne postanowienie w tym przedmiocie. Postanowieniem z 29 marca 1999 r., sygn. akt III Ns [...], Sąd Rejonowy w W., stwierdził bowiem (w punkcie pierwszym), że spadek po J. K., zmarłym [...] 1995 r. w W. i tam ostatnio zamieszkałym, na mocy ustawy nabyli: żona G. K. oraz synowie E. K. oraz M. K. – po $\frac{1}{3}$ części każde z nich. Przedmiotowe postanowienie uzyskało walor prawomocności.

Mając na uwadze powyższe, skarżący, na podstawie art. 91 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w punkcie pierwszym i umorzenie postępowania w tym zakresie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 1 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904; dalej: u.SN) Sąd Najwyższy jest organem władzy sądowniczej powołanym do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia ich zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych.

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub

2) orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub

3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Stosownie do art. 115 § 1 u.SN w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. Przepisu art. 89 § 3 zdanie pierwsze nie stosuje się.

Artykuł 115 § 1a u.SN stanowi, że skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie ustawy, może być wniesiona przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Przepisu art. 89 § 2 nie stosuje się.

Nie ulega wątpliwości, że skarżący – Prokurator Generalny – jest legitymowany do wniesienia skargi nadzwyczajnej w przedmiotowej sprawie zgodnie z art. 115 § 1a u.SN. Podobnie, brak jest wątpliwości co do tego, że zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego w X. z 8 kwietnia 2009 r., sygn. akt II Ns [...], jest prawomocne. Jednocześnie przedmiotowe rozstrzygnięcie nie może zostać wzruszone w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Upłynął bowiem przewidziany w art. 408 k.p.c. w zw. z art. 524 § 1 k.p.c. termin do wniesienia skargi o wznowienie postępowania, która – zgodnie z treścią mającej moc zasady prawnej uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 lipca 2012 r., III CZP 81/11 – stanowi jedyny możliwy środek wzruszenia jednego z dwóch prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy. Jednocześnie zachowany został przewidziany w art. 115 § 1 u.SN termin do wniesienia skargi nadzwyczajnej.

Jak wynika z treści art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania. Przepis ten, z mocy art. 95 pkt 1 u.SN, stosuje się w postępowaniu w sprawie skargi nadzwyczajnej.

Jednocześnie, w przedmiotowej sprawie nie zachodzą ograniczenia, o których mowa w art. 90 u.SN.

Artykuł 91 § 1 u.SN przewiduje, że w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Sąd Najwyższy oddala skargę nadzwyczajną, jeżeli stwierdzi brak podstawy do uchylenia zaskarżonego orzeczenia.

Sformułowany w skardze nadzwyczajnej na podstawie art. 89 § 1 pkt 2 u.SN zarzut rażącego naruszenia prawa – poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 669 k.p.c. w zw. z art. 677 § 1 k.p.c., w następstwie pominięcia dyspozycji art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., i wydanie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po J. K. (dodatkowo o odmiennej treści niż wcześniejsze prawomocne już postanowienie) pomimo, że sprawa o tym samym przedmiocie została już uprzednio prawomocnie rozstrzygnięta – okazał się zasadny.

Zgodnie z art. 669 k.p.c. sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi. Stosownie do art. 677 § 1 k.p.c. sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów.

Należy podkreślić, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku rola sądu jest determinowana ustawowym obowiązkiem działania *ex officio* – co znajduje wyraz w art. 670 § 1 i art. 677 k.p.c. Zgodnie z art. 670 § 1 *in principio* k.p.c. sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. W tym przypadku obowiązek działania z urzędu oznacza, że sąd spadku nie może poprzestać na tym, co zostanie mu zaoferowane przez uczestników postępowania, ale powinien dokonać oceny, czy stwarza to wystarczającą podstawę do prawidłowego stwierdzenia, kto nabył spadek. Jednocześnie, aby zadośćuczynić obowiązkowi wynikającemu z art. 677 k.p.c., sąd spadku powinien ustalić pełny krąg

spadkobierców ustawowych, ewentualne istnienie testamentu i jego ważność, sprawdzić czy nie zachodzą negatywne przesłanki dziedziczenia, ustalić czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i komu przypadło w drodze dziedziczenia (por. uchwała Sądu Najwyższego z 24 października 2001 r., III CZP 64/01). W tym kontekście, po stronie sądu spadku istnieje także obowiązek, aby ustalić na podstawie dostępnych instrumentów, czy wcześniej w sprawie nie toczyło się już jakiekolwiek postępowanie.

W przypadku stwierdzenia, że w danej sprawie toczyło się już postępowanie, które zostało prawomocnie zakończone, sąd, na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., powinien odrzucić wniosek o stwierdzenie nabycia spadku – upewniwszy się uprzednio, że dane pismo stanowi w istocie tego rodzaju wniosek. Zgodnie bowiem z art. 130 § 1 *in fine* k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. mylne oznaczenie pisma procesowego nie stanowi przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym. W tym miejscu należy podkreślić, że wyznacznikiem przedmiotowym powagi rzeczy osądzonej prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jest osoba spadkodawcy – co oznacza, iż postanowienia stwierdzające nabycie spadku po tym samym spadkodawcy mają ten sam przedmiot rozstrzygnięcia. Decydujące znaczenie ma zatem okoliczność, że chodzi o stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy (por. mająca moc zasady prawnej uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 lipca 2012 r., III CZP 81/11; postanowienie Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2003 r., V CK 491/02).

W analizowanym przypadku zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego w X. z 8 kwietnia 2009 r., sygn. akt II Ns [...], na skutek wniosku M. H. stwierdzające w punkcie pierwszym, że wnioskodawczyni na podstawie testamentu notarialnego nabyła w całości spadek po J. K., zostało wydane w sytuacji, gdy w obrocie prawnym funkcjonowało już prawomocne postanowienie rozstrzygające w tym przedmiocie – tj. postanowienie Sądu Rejonowego w W. z 29 marca 1999 r., sygn. akt III Ns [...], stwierdzające, że spadek po J. K. na podstawie ustawy nabyli: żona G. K. oraz synowie E. K. oraz M. K. – po $\frac{1}{3}$ części każde z nich.

Sąd Rejonowy w X., wydając kolejne postanowienie w tej samej sprawie w trybie art. 677 k.p.c. – wydał orzeczenie w warunkach nieważności postępowania,

wobec zaistnienia negatywnej przesłanki procesowej (powaga rzeczy osądzonej – art. 379 pkt 3 k.p.c.). Powyższe niewątpliwie świadczy o rażącym naruszeniu prawa i godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, czyniąc w pełni zasadnym pierwszy ze sformułowanych przez Prokuratora Generalnego zarzutów skargi nadzwyczajnej (por. postanowienia Sądu Najwyższego z: 18 marca 2011 r., III CSK 31/11; 2 kwietnia 1997 r., II CKU 56/96; wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 1996 r., II URN 33/96).

W konsekwencji, za zasadny należy także uznać zarzut naruszenia konstytucyjnych zasad i praw: zasady ochrony zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa, zasady bezpieczeństwa prawnego, prawa do dziedziczenia oraz prawa do sądu.

Zważyć bowiem należy, że stwierdzenie nabycia spadku jest orzeczeniem sądowym ustalającym istnienie podmiotowego prawa spadkobiercy do spadku. Należy do kategorii sądowych orzeczeń ustalających prawo lub stosunek prawny i realizujących zgodnie z jego ustawową treścią ochronę praw cywilnych. Realizacja tej funkcji przejawia się w ochronie prawa podmiotowego spadkobiercy do spadku. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku chroni bezpieczeństwo obrotu, w tym także interesy osób trzecich wchodzących w stosunki prawne ze spadkobiercami, tworząc podstawę domniemania, że wskazana w postanowieniu osoba jest spadkobiercą (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 2003 r., V CK 491/02). W sytuacji zatem, kiedy na skutek rażącego naruszenia prawa – które zostało stwierdzone w analizowanym przypadku – wydane zostają dwa orzeczenia spadkowe, *nota bene* odmiennie rozstrzygające kwestię dziedziczenia, nie może być mowy o uzyskaniu przez uczestników postępowania spadkowego wiążącego stanowiska sądu. Równoległe funkcjonowanie dwóch prawomocnych orzeczeń w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku tworzy stan niepewności prawnej, w ramach którego spadkobiercy nie mogą uzyskać jednoznacznego potwierdzenia uprawnień spadkowych, w czym w sposób oczywisty przejawia się naruszenie chronionych konstytucyjnie prawa do sądu i prawa do dziedziczenia. Jednocześnie – zważywszy na doniosłe skutki, jakie prawo wiąże ze stwierdzeniem nabycia spadku – istnienie dwóch prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy, stwarza dotkliwą sytuację nie tylko dla

każdego ze spadkobierców, lecz godzi także w cele i założenia prawomocności, a w konsekwencji i w autorytet organu państwa zaangażowanego w kształtowanie stabilnych stosunków powstałych w następstwie uprawomocnienia się orzeczenia, urągając konstytucyjnej zasadzie ochrony zaufania obywatela do państwa i jego organów oraz zasadzie bezpieczeństwa prawnego.

Mając zatem na uwadze, że wydanie kolejnego rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku – pomimo, iż sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana – świadczy nie tylko o rażącym naruszeniu prawa, ale jednocześnie godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, jak również konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego oraz zasady z niej wynikające, tj. zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego, a także konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo do sądu (por. postanowienia Sądu Najwyższego z: 26 marca 2019 r., I NSNc 1/19; 18 listopada 2021 r., I NSNc 639/21), Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN, uchylił zaskarżone postanowienie – w zakresie stwierdzającym nabycie spadku po J. K. (pkt 1 zaskarżonego postanowienia).

Jednocześnie Sąd Najwyższy zdecydował o przekazaniu sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy w X. – uznając, że w zaistniałej sytuacji Sąd ten, właśnie w toku ponownego rozpoznawania sprawy, powinien ustalić, czy zgłoszony przez M. H. wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po J. K. nie stanowi w istocie żądania zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w trybie art. 679 k.p.c.

Zgodnie z art. 679 § 1 zd. 1 k.p.c. dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku.

Stosownie do art. 679 § 2 k.p.c. wniosek o wszczęcie takiego postępowania może zgłosić każdy zainteresowany.

Artykuł 679 § 3 k.p.c. stanowi, że w razie przeprowadzenia dowodu, że spadek w całości lub w części nabyła inna osoba niż wskazana w prawomocnym postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, sąd spadku, zmieniając to postanowienie, stwierdzi nabycie spadku zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym.

W tym miejscu należy podkreślić, że postanowienie stwierdzające nabycie spadku po J. K., wydane przez Sąd Rejonowy w W. 29 marca 1999 r., sygn. akt III Ns [...], nie tylko błędnie określało krąg jego spadkobierców, ale przede wszystkim w sposób nieprawidłowy wskazywało podstawę dziedziczenia, pomijając okoliczność, że 12 stycznia 1989 r. został sporządzony testament notarialny, w którym M. H., jako wnuczka, została powołana do całego spadku po J. K.. Owo pierwotne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie odpowiada zatem rzeczywistemu stanowi prawnemu. Sąd Najwyższy, będąc związany granicami skargi nadzwyczajnej, nie może jednak tego wadliwego orzeczenia z urzędu uchylić ani zmienić – nie zostało ono bowiem zaskarżone. Jednocześnie M. H. nie była uczestnikiem pierwszego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po J. K. (a zatem nie dotyczą jej ograniczenia przewidziane w art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c.). Mając to na uwadze, Sąd Najwyższy doszedł do przekonania, że dla zagwarantowania odpowiedniej ochrony praw spadkowych uczestników niniejszego postępowania konieczne jest ponowne rozpoznanie sprawy, w ramach którego Sąd Rejonowy w X. powinien w pierwszej kolejności ustalić, czy zgłoszony przez M. H. wniosek stanowi żądanie stwierdzenia nabycia spadku po J. K. czy też żądanie zmiany postanowienia Sądu Rejonowego w W. z 29 marca 1999 r., sygn. akt III Ns [...].

O kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej orzeczono na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji postanowienia.